

Sygn. akt I CSK 176/11

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 stycznia 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Hubert Wrzeszcz (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Józef Frąckowiak

SSN Kazimierz Zawada

Protokolant Anna Matura

w sprawie z powództwa BGŻ Leasing Spółki z o.o.

przeciwko Marianowi G.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 13 stycznia 2012 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Okręgowego

z dnia 19 listopada 2010 r.,

uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 31 maja 2010 r. Sąd Rejonowy – po rozpoznaniu zarzutów od nakazu zapłaty wydanego w postępowaniu nakazowym – oddalił powództwo o zapłatę 62 426,39 zł z ustawowymi odsetkami i orzekł o kosztach procesu.

Sąd ustalił, że w dniu 11 września 2008 r. powodowa Spółka zawarła z Marianem G. umowę leasingu operacyjnego, której przedmiotem była suszarnia do ziarna „Drzewicz SC-545”, rok produkcji 2008, o wartości netto 45 942,54 CHF. Integralną część umowy stanowiły Ogólne warunki umów leasingu operacyjnego (dalej: „Ogólne warunki”). W celu zabezpieczenia roszczeń wynikających z umowy pozwany wystawił tego samego dnia weksel gwarancyjny in blanco, opatrzony klauzulą „bez protestu”, i wydał go finansującemu.

Zgodnie z deklaracją wekslową z dnia 11 września 2008 r. powódka miała prawo, w wypadku naruszenia warunków zawartej przez strony umowy, wypełnić weksel w każdym czasie na sumę odpowiadającą pełnemu zobowiązaniu finansowemu wobec niej, wynikającemu z umowy leasingu, opatrzyć weksel datą płatności według swojego uznania i zawiadomić korzystającego o wypełnieniu weksla w określony sposób.

Powołując się na § 14.2 lit. d Ogólnych warunków, pismem z dnia 30 kwietnia 2009 r. powódka wypowiedziała umowę leasingu z powodu zaległości powstałych na skutek niepłacenia opłat leasingowych oraz „pozostałych należności” i wezwała pozwanego do zapłaty zaległych opłat leasingowych oraz zafakturowanych wynikających z umowy należności w kwocie 8 936,79 zł wraz z odsetkami w wysokości 144,94 zł. Ponadto zażądała od pozwanego – na podstawie § 14.3 Ogólnych warunków – zapłaty odszkodowania w kwocie równej sumie wszystkich pozostałych do końca okresu leasingu opłat leasingowych, pomniejszonych o korzyści, jakie uzyskała na skutek ich zapłaty przed umówionym terminem i wygaśnięcia umowy leasingu, tj. kwoty 36 240,45 CHF. We wspomnianym piśmie powódka wskazała, że wszystkie wymienione należności, powiększone o odsetki karne, należy zapłacić w terminie 3 dni od otrzymania pisma, nie później niż do dnia 7 maja 2009 r. i poinformowała,

że umowa leasingu ulega rozwiązaniu z upływem trzeciego dnia od otrzymania wypowiedzenia.

Pismem z dnia 9 grudnia 2009 r. powódka zawiadomiła pozwanego, że dokonała – w związku z wypowiedzeniem umowy i odebraniem przedmiotu leasingu – ostatecznego rozliczenia umowy i wezwała pozwanego do zapłaty 62 426,39 zł (przedstawiając wyliczenie tej kwoty) w terminie do 16 grudnia 2009 r. Wymienione pismo pozwany otrzymał dnia 15 grudnia 2009 r.

W dniu 21 grudnia 2009 r. powódka wypełniła weksel gwarancyjny na kwotę 62 426,39 zł. płatną w dniu 28 grudnia 2009 r. Tego samego powiadomiła o tym pozwanego i wezwała go do wykupu weksla. Wezwanie okazało się bezskuteczne.

Podkreślając, że stanowiący podstawę wydania nakazu zapłaty weksel gwarancyjny nie został puszczony w obieg, Sąd Rejonowy uznał, że pozwanemu w sprawie przysługują zarzuty dotyczące zarówno weksla, jak i stosunku podstawowego. Zdaniem Sądu umowa leasingu będąca źródłem roszczeń zabezpieczonych wekslem ze względu na § 14.3 Ogólnych warunków, stanowiących integralną część leasingu, jest niezgodna z prawem, ponieważ przewidziane tym paragrafie należne finansującemu odszkodowanie, w kwocie równej sumie pozostałych do końca okresu leasingu opłat leasingowych, pomniejszonych o korzyści, jakie finansujący uzyskał wskutek ich zapłaty przed umówionym terminem i wygaśnięcia umowy, jest nieskuteczne, ponieważ konstrukcyjnie odpowiada karze umownej w rozumieniu art. 483 § 1 k.c. Tymczasem zastrzeżenie kary umownej jest niedopuszczalne w celu naprawienia szkody spowodowanej niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązania pieniężnego. Sąd uznał, że niezgodna z prawem jest także deklaracja wekslowa, sporządzona na podstawie zawartej przez strony umowy leasingu i Ogólnych warunków umowy, ponieważ odwołuje się ona do niezgodnego z prawem postanowienia umowy i stanowiących jej integralną część Ogólnych warunków.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Okręgowy zmienił wyrok sądu pierwszej instancji w ten sposób, że zawartemu w punkcie pierwszym merytorycznemu rozstrzygnięciu nadał brzmienie: „Uchyla nakaz zapłaty wydany w postępowaniu

nakazowym w dniu 23 marca 2010 r. i oddala powództwo”, a ponadto oddalił apelację w pozostałej części i orzekł o kosztach postępowania apelacyjnego.

Sąd odwoławczy podzielił jedynie podniesiony na rozprawie apelacyjnej zarzut apelującej, że Sąd Rejonowy z naruszeniem art. 496 k.p.c. nie uchylił w wyroku wydanego w postępowaniu nakazowym nakazu zapłaty. W pozostałym zakresie apelację powódki, aprobując ustalenia faktyczne i ocenę prawną Sądu pierwszej instancji, uznał za nieuzasadnioną. Sąd nie podzielił stanowiska apelującej, że dochodzone roszczenie stanowiło w istocie realizację przewidzianego w art. 709¹⁵ k.c. uprawnienia finansującego. Postanowienie § 14.3 Ogólnych warunków należało – zdaniem Sądu – uznać za nieważne, ponieważ jest ono sprzeczne z art. 709¹⁵ k.c. (art. 58 § 1 k.c.). Zatem zobowiązanie umowne, na którym było oparte dochodzone roszczenie, nie istnieje. W konsekwencji nie istnieje także zobowiązanie wekslowe.

W skardze kasacyjnej, opartej na pierwszej podstawie, pełnomocnik powódki zarzucił naruszenie art. 709¹⁵ i 483 § 1 k.c. oraz art. 10 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. – Prawo wekslowe (Dz. U. Nr 37, poz. 282, dalej: „Pr. wek.”). Powołując się na te podstawy, wniósł o uchylenie zaskarżonego i uwzględnienie powództwa albo o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzut naruszenia przez błędną wykładnię art. 709¹⁵ k.c. wiąże się z zakwestionowaniem przyjętej przez Sąd nieważności § 13.3 Ogólnych warunków, stanowiącego integralną część umowy leasingu, z powodu jego sprzeczności z przytoczonym przepisem prawa. Dla oceny tego zarzutu istotne znaczenie ma charakter przewidzianej w art. 709¹⁵ k.c. odpowiedzialności korzystającego.

Kwestia charakteru prawnego opartej na tym przepisie odpowiedzialności korzystającego wobec finansującego za skutki wypowiedzenia przez finansującego umowy leasingu z przyczyn, za które ponosi odpowiedzialność korzystający, była przedmiotem rozważań w wyrokach Sądu Najwyższego z dnia 9 września 2010 r., I CSK 685/09 (OSNC 2011, nr 5, poz. 58) i z dnia 9 września 2010 r., I CSK 641/10 (OSN-ZD 2011, nr 2, poz. 35). Wyjaśniono,

że wspomniana odpowiedzialność ma charakter odpowiedzialności kontraktowej. Zgodnie z ogólnym założeniem odpowiedzialności odszkodowawczej, odszkodowanie ma przywrócić stan, w jakim znajdowałby się poszkodowany, gdyby nie nastąpiło zdarzenie wyrządzające szkodę, nie może ono jednak przewyższać szkody powstałej w majątku poszkodowanego (art. 362 § 2 k.c.). Aby zatem odszkodowanie nie przewyższało szkody, której rozmiar ustala się przez porównanie stanu, w jakim poszkodowany rzeczywiście się znalazł na skutek zdarzenia wyrządzającego szkodę, z tym stanem, w jakim znajdowałby się, gdyby zdarzenie to nie nastąpiło, należy przy ustalaniu szkody uwzględnić uzyskane przez poszkodowanego korzyści, czyli zastosować *compensatio lucri cum damno* (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 2010 r., III CZP 7/10, niepubl.). Zaliczenie korzyści na poczet szkody uzależnia się od tego, aby korzyść i szkoda były następstwem tego samego zdarzenia. Choć bywa wyrażane także odmienne zapatrywanie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2002 r., II CKN 727/99, niepubl.), nie jest konieczne, aby między uzyskaniem korzyści a zdarzeniem powodującym szkodę zachodził związek przyczynowy, wystarczy, że zdarzenie powodujące szkodę stanowiło *conditio sine qua non* uzyskania korzyści. Wymaga się także, aby korzyść podlegająca zaliczeniu na poczet szkody zaspakajała te same interesy poszkodowanego, do których zaspokojenia zmierza odszkodowanie.

Przedstawione ogólne założenie odpowiedzialności odszkodowawczej - jak wyjaśniono w przytoczonych wyrokach Sądu Najwyższego z dnia 9 września 2010 r. I CSK 685/09 i I CSK 641/09 – znalazło także wyraz w art. 709¹⁵ k.c. Przewidziana w tym przepisie zapłata finansującemu przez korzystającego – w razie wypowiedzenia umowy przez finansującego na skutek okoliczności, za które korzystający ponosi odpowiedzialność – wszystkich przewidzianych w umowie a nie zapłaconych rat ma na celu przywrócenie takiego stanu, w jakim finansujący znajdowałby się, gdyby korzystający należycie wykonał umowę leasingu i nie dał powodu do jej przedwczesnego zakończenia. Pełni ona zatem funkcję odszkodowania za szkodę poniesioną przez finansującego wskutek naruszenia przez korzystającego umowy leasingu z powodów, za które on odpowiada (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2008 r., I CSK

354/07, OSNC-ZD 2008, nr 4, poz. 116). Ze względu na to, że pełna kwota ustalonych w umowie, a nie zapłaconych rat mogłaby przewyższać szkodę powstałą w majątku finansującego, a więc przekraczać przewidziane w art. 361 § 2 k.c. granice dopuszczalnej wysokości odszkodowania, w art. 709¹⁵ k.c. przewidziano pomniejszenie kwoty umówionych a nie zapłaconych rat o korzyści, jakie finansujący uzyskał wskutek zapłaty rat przed umówionym terminem i rozwiązania umowy leasingu.

Rozumiany w przedstawiony sposób przepis art. 709¹⁵ k.c. nie daje podstaw - co trafnie zarzuciła skarżąca - do uznania, że § 14.3 Ogólnych warunków, stanowiący integralną część umowy leasingu, jest nieważny z powodu sprzeczności z art. 709¹⁵ k.c. Przytoczony paragraf reguluje, tak jak art. 709¹⁵ k.c., kontraktową odpowiedzialność odszkodowawczą. Przewidziany w nim sposób uregulowania zobowiązania korzystającego do zapłaty finansującemu przewidzianych w umowie a niezapłaconych rat merytorycznie nie różni się od unormowania ustawowego; co więcej, należna finansującemu suma z tytułu tych rat została przez strony nazwana odszkodowaniem. Zatem zarzut skarżącej, że Sąd na skutek błędnej wykładni art. 709¹⁵ k.c. uznał wspomniany § 14.3 za nieważny należało uznać za uzasadniony.

Skarżąca trafnie zakwestionowała też stanowisko Sądu Odwoławczego, będące konsekwencją zaaprobowania poglądu Sądu pierwszej instancji, że w § 14.3 Ogólnych warunków, stanowiących integralną część umowy, strony zastrzegły na rzecz finansującego karę umowną z naruszeniem art. 483 § 1 k.c., ponieważ przewidziały ją na wypadek naprawienia szkody powstałej na skutek niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania pieniężnego. Rację ma skarżąca, że wynikające z przytoczonego paragrafu uprawnienie finansującego do żądania od korzystającego odszkodowania – w kwocie równej sumie wszystkich pozostałych do końca okresu obowiązywania umowy leasingu opłat leasingowych, pomniejszonych o korzyści, jakie powód uzyskał wskutek ich zapłaty przed umówionym terminem i wygaśnięcia umowy – nie stanowi w rozumieniu art. 483 § 1 k.c. kary umownej. Zapłata wynikających z zawartej przez strony umowy leasingu a nieuiszczonych rat ma na celu przywrócenie takiego stanu, w jakim finansujący znajdowałby się, gdyby korzystający należycie wykonał umowę leasingu i nie dał

podstaw do jej przedterminowego zakończenia. Przewidziane w umowie uprawnienie do żądania tej zapłaty ma na celu także ochronę interesu finansującego związanego ze swoiście kredytowym charakterem jego świadczenia i ryzykiem, jakie ponosi on, wykładając pieniądze na nabycie rzeczy dla korzystającego. Omawiane uprawnienie finansującego nie stanowi dodatkowego zobowiązania korzystającego wobec finansującego i odpowiada unormowaniu zawartemu w art. 709¹⁵ k.c., przewidującemu – jak wyjaśniono wyżej – kontraktową odpowiedzialność odszkodowawczą. Argumentów przeciwko trafnie zakwestionowanemu przez skarżącą stanowisku Sądu dostarcza także judykatura Sądu Najwyższego, w której wykluczono kwalifikowanie przewidzianego w umowie obciążenia korzystającego obowiązkiem zapłacenia finansującemu – w razie wypowiedzenia przez niego umowy na skutek okoliczności, za które ponosi odpowiedzialność korzystający - przewidzianych w umowie leasingu, a nieuiszczonych rat jako zastrzeżenia kary umownej (por. wyroki Sąd Najwyższego z dnia 8 listopada 2007 r., I CSK 205/07 niepubl. i z dnia 15 lutego 2008 r., I CSK 354/07). Wyrażonego o orzecznictwie poglądu w omawianej kwestii nie podważa wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2006 r. IV CSK 154/06 (OSNC 2007, nr 7-8, 117). Przyjęta w tym orzeczeniu możliwość skutecznego zastrzeżenia, na podstawie art. 483 k.c., kary umownej w razie niewykonania lub nienależytego wykonania obowiązków przez korzystającego, dotyczy bowiem – co nie ma miejsca w sprawie – wypadku odstąpienia od umowy leasingu.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji wyroku (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c.).